

До спеціалізованої вченої ради Д 41.136.01
Міжнародного гуманітарного університету
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33)

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента Національної академії правових наук України
Буроменського Михайла Всеволодовича на дисертаційну роботу
Пасечник Олени Владиславівни на тему: «Становлення міжнародного
правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.11 – «Міжнародне право»**

Актуальність обраної теми. Авторка цієї дисертації взяла на себе нелегке завдання дослідити розвиток міжнародного правопорядку на межі ХХ-ХХІ століть. Саме в цей час в світі відбулися найбільш карколомні зміни, що після другої світової війни суттєво змінили розстановку сил в світі. На відміну від швидкоплинних політичних процесів, міжнародне право не має, а ні достатньої динаміки, а ні внутрішнього потенціалу для миттєвого реагування на політичні виклики. Тому міжнародний правопорядок в своєму розвитку завжди зберігає елементи консерватизму та не відповідає в достатній мірі політичним реаліям. З цим пов'язана критика міжнародного права, прагнення підмінити міжнародно-правові рішення політичними, поставити під сумнів необхідність існування основних міжнародних інституцій тощо. Останнім часом стало модним говорити про міжнародний правопорядок майбутнього як альтернативу сучасному, що ставить під сумнів доцільність збереження існуючих міжнародно-правових основ організації міжнародних відносин. Немає сенсу доводити соціальну небезпеку подібних проектів, особливо якщо вони можуть перерости в керівництво до дії. Радикальні зміни міжнародного правопорядку завжди відбувалися внаслідок світових потрясінь

і ніколи міжнародне право само по собі не було здатним їх зупинити, оскільки є інструментом співробітництва в тій мірі, в якій суб'єкти міжнародного права готові та здатні відстоювати існуючий правопорядок та запобігти кризам, що його невинно руйнують. Однак основною вимогою до міжнародного права завжди була його здатність бути достатнім та належним інструментом забезпечення ефективного міжнародного співробітництва в умовах міжнародного миру та безпеки.

Все це належить до фундаментальних питань правової організації міжнародних відносин та потребує ретельного наукового дослідження.

Водночас, поряд із необхідністю аналізу загальних тенденцій розвитку міжнародного права й правопорядку, слід приділяти увагу процесам, що впливають на існування внутрішніх правопорядків, міжнародне право не може тут бути осторонь. Найбільш драматичним проявом такого впливу стала неспровокована та така, що має ознаки геноцидальної, агресія проти України росії – постійного члена РБ ООН. Зазначені дії виходять далеко за межі двостороннього міжнародного збройного конфлікту та ставлять перед завданням пошуку ефективних міжнародно-правових механізмів запобігання сваволі держави на міжнародній арені. Перспективи вирішення цієї вкрай складної ситуації мають бути засновані на перегляді правових механізмів існуючої глобальної системи колективної безпеки, визначення наявних проблем та вироблення рекомендацій і пропозицій щодо ефективного функціонування глобальних і регіональних систем колективної безпеки та забезпечення міжнародного правопорядку. Це ставить перед науковцями завдання пошуків ефективних механізмів притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності, а та механізми відновлення компонентів міжнародного та національного правопорядків і модернізації інструментів, завдяки яким відбувається забезпечення їх якісно-ціннісного стану.

Зазначені положення визначають достатній рівень актуальності теми дослідження, здійсненого Оленою Владиславівною Пасечник.

Дисертацію виконано відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, визначених 03.03.2016 року Національною академією правових наук України. Роботу виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» у контексті теми «Правове та соціальне життя України у людиноцентриському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний N 0122U000266), та плану науково-дослідної роботи кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія» – «Право і держава XXI століття: генезис, сучасність, перспективи» на 2021–2025 роки, відповідно комплексній темі науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету «Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя» (державний реєстраційний N 0123U1017585).

Результати дисертаційної роботи є актуальними для наукових розробок цілісної концепції міжнародного правопорядку з урахуванням новітніх досягнень сучасної міжнародно-правової доктрини та практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Для досягнення визначеної мети своєї роботи О. В. Пасечник використала сучасні наукові розробки міжнародного права, певні напрацювання політології, соціології, загальної теорії права та філософії права, продемонструвала обізнаність з емпіричним матеріалом, який ліг в основу дослідження. В дисертації опрацьовано 584 джерел (наукові дослідження, рішення міжнародних судів, міжнародні договори, рішення міжнародних міжурядових організацій), що надало можливість сформулювати низку висновків щодо особливостей онтологічного пізнання у сучасному міжнародному праві; надати визначення методології метамодерністського дослідження міжнародного правопорядку; визначити роль та призначення нетипових компонентів міжнародних відносин сучасного світу в контексті формування міжнародного правопорядку метамодерну;

здійснити аналіз джерельної архітектури чинного міжнародного права; висловити думки щодо парадигми міжнародного правопорядку метамодерну; визначити місце і роль глобального права в системі координат сучасного міжнародного правопорядку.

Концепція дисертації є вмотивованою. Структура роботи збалансована за обсягом і змістом. Науковим базисом дослідження є принципи: історизму, об'єктивності, плюралізму, додатковості та міждисциплінарності. Обраний науковий підхід до розгляду питань, що входять до предмету цієї наукової роботи, є логічним. Загальну стратегію дослідження міжнародного правопорядку визначили такі основні підходи, як синкретичний, синергетичний, антропологічний, аксіологічний, ідеал-реалістський, герменевтичний, потребовий, діяльнісний, інформаційно-комунікативний. Робота відзначається послідовністю, взаємозумовленістю концепції, завдань і результатів, цікавим змістовним матеріалом та аргументованістю. Положення та висновки дисертації є науково вивіреними, належно обґрунтованими.

Наукова новизна отриманих результатів. Постановка мети, сформульовані завдання дисертації, хід їх вирішення засвідчують наукову новизну роботи і визначають її як, одну з перших у вітчизняній доктрині міжнародного права комплексну наукову працю, в якій здійснено міжнародно-правове дослідження становлення міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну. Останні ґрунтовні дослідження цих питань належать професору В.І. Євінгову та датуються початком 90-х років ХХ століття. Дуже важливим є те, що дослідження проведене, в тому числі, під кутом зору реалізації Україною своєї міжнародно-правової позиції.

Заслуговують на позитивну оцінку основні висновки цього дослідження, зокрема, хотілося б звернути увагу на такі:

- визначення сутнісної характеристики міжнародного правопорядку як такого, що є відображенням не тільки певної сукупності правовідносин, але й факторів організації та здійснення комунікацій між суб'єктами міжнародного права, що забезпечують його соціально-економічні, соціально-політичні та

юридичні складові. Міжнародний правопорядок завжди є об'єктивним виразом фактичного стану відносин, які регламентовані нормами міжнародного права і відповідають актуальним потребам світового співтовариства; зазначена відповідність має враховувати не лише правонормативний, але й культурологічний та філософський рівні;

- дослідження ролі новітніх технологій, зокрема діджиталізації, техногуманізації та датаїзму в модернізації окремих компонентів міжнародного правопорядку, свідчить, що вони змінюють також алгоритми функціонування міжнародного правопорядку, не лише породжують раніше невідомі моделі комунікацій, але й формують новітні напрями правового впливу (приміром, право роботів), суттєво стимулюють розвиток глобального права та інформаційного суспільства, а отже, виникає об'єктивна потреба в модернізації міжнародно-правових регуляторів, їх пристосуванні до дедалі швидших темпів життя, до розв'язання завдань, які зумовлюють підтримання якісно високого рівня міжнародного правопорядку метамодерну;

- констатація того, що сучасне міжнародне право відображає наявний рівень свободи, воно інтерактивне, динамічне і певною мірою гнучке, відкрите до збагачення новими компонентами, корелює з правовими традиціями та відповідає вимогам часу, але залишається незмінним за своєю суттю;

- визначення характерних рис джерельної архітектури сучасного міжнародного права є: 1) різноманітність (створюється різними суб'єктами міжнародного права, має різні форми закріплення); 2) загальність (є загальним для всіх суб'єктів міжнародного права, при цьому максимально забезпечується рівність їх прав та обов'язків); 3) варіативність (може змінюватися та розвиватися залежно від потреб міжнародного співтовариства і нових викликів, що виникають у світі); 4) здатність взаємодіяти (різні джерела міжнародного права можуть взаємодіяти між собою та з іншими системами права); 5) суспільна цінність (міжнародне право має на меті захист прав людини, збереження миру та безпеки у світі, забезпечення економічного і соціального прогресу, тобто міжнародне право має значну суспільну цінність

та впливає на життя людей у всьому світі); б) універсальна обов'язковість (джерела міжнародного права можуть мати різні виміри забезпечення обов'язковості виконання: від *hard law* до *soft law*);

- встановлення, що юридичні фікції у міжнародному праві створюють альтернативні алгоритми впорядкування завдань, щодо яких фактичні дані не завжди відповідають дійсності, вони мають необхідний потенціал для визначення неіснуючих явищ існуючими, чим допомагають досягати втілення у життя завдань міжнародно-правового правопорядку; використовуючи юридичні фікції, міжнародні суб'єкти отримують можливість вирішити проблемні аспекти міжнародних відносин і надати стійкості та стабільності системі міжнародно-правового регулювання;

- характеристика права роботів (Robot Law) як новітнього міжгалузевого правового масиву, що має прояв як на національному, так і на регіональному й міжнародному рівнях, є частиною ІТ-права, яке, своєю чергою, виступає невід'ємним компонентом формування міжнародного правопорядку і розвитку глобального права сучасного суспільства;

- виокремлення загальних принципів права роботів (Robot Law) до яких, за науковою позицією О. В. Пасечник, слід відносити: правову визначеність, пропорційність, законність, використання міжгалузевих інститутів. До спеціальних принципів Robot Law слід відносити: принцип загальної поваги і захисту прав людини та людської гідності; принцип широкої робоетики; принцип бінарної комбінації правового статусу роботів (врахування діаметрально протилежних прав, обов'язків і відповідальності для «мирних роботів» та «роботів війни»); принцип раціональної доцільності меж використання роботів; принцип мінімізації негативних наслідків функціонування роботів; принцип єдиної інфраструктури для законних, безпечних і надійних програм, що використовують штучний інтелект, та механізмів їх оновлення (upgrade); принцип міждержавної уніфікації правил, алгоритмів та інструментів нормативного регулювання відносин, учасниками яких є роботи;

- правова характеристика наднаціональності як явища, що виникає на етапі реалізації цілей і завдань міжнародної організації, визначених установчим договором або іншими міжнародними договорами організації, а суверенні держави-учасниці закріплюють у своєму законодавстві положення про можливість передачі державою прав міжнародним організаціям; сутність цього явища визначається інтересами держав-учасниць, які відображені в статуті, та діяльністю міжнародних організацій, асоціацій, союзів тощо;

- встановлення тенденцій моделювання архітектури сучасних міжнародних відносин, до яких віднесено: асиметричність глобальної різноманітності міжнародних відносин; інформаційно-технологічну експоненту розвитку; імперативний вплив наднаціональних і транснаціональних міжнародних акторів на держави; пошуки моделі побудови метадержави. Відтак магістральним напрямом функціонування системи міжнародних відносин є протистояння анархії та глобальним викликам сьогодення, що передбачає наявність спільних інститутів, норм і цінностей, котрі створюють умови для існування, безпеки і розвитку держав, їх взаємодії на міжнародній арені;

- запропонований концепт метадержави як форми політико-правової організації влади, міждержавних зв'язків і відносин на глобальному рівні та окремо у метавсесвіті, що отримує вираз збалансованої системи, та забезпечує сталу комунікацію держав, наднаціональних утворень і транснаціональних корпорацій, для якої обов'язковим є високий рівень цифровізації. На тлі суперечностей, зумовлених глобалізаційними та глокалізаційними процесами, на тлі кризи механізмів забезпечення міжнародного правопорядку, саме метадержава розглядається одним із компонентів вирішення зазначених викликів. Формування метадержави вбачається логічним етапом розвитку міжнародних відносин. Її виникненню передують модернізація і трансформація традиційних механізмів організації публічної влади суверенних держав і міждержавної взаємодії, використання цифрового середовища (в тому числі і для генерування площини свого буття), врахування загальних

закономірностей та випадковостей розвитку. Виникнення метадержави невід’ємно пов’язано із залученням широкого кола міжнародних акторів;

- сформульоване поняття «міжнародний правопорядок метамодерну», під яким слід розуміти універсальний (враховує і галузевий, і регіональний аспекти) людиноцентриський стан відносин між суб’єктами міжнародного права, заснований на виконанні приписів міжнародних, регіональних, національних і локальних (корпоративні норми ТНК) положень та принципів, організований з урахуванням тенденцій до глокалізації та цифровізації, орієнтований на задоволення потреб реального та віртуального світів;

- визначення вихідних засад формування міжнародного правопорядку метамодерну, а саме: стимулювання розроблення ефективних механізмів діалогу між правовими культурами правових систем метамодерну; домінування загальноновизнаних і актуальних людських цінностей; забезпечення раціональної екологічної політики; наявність дієвих процедур підтримання світової безпеки (кібербезпеки); створення технологічно-досконалих інструментів комунікації для міжнародних акторів, відповідних потребам сучасного інформаційного суспільства; легалізація цифрових суб’єктів права; визнання доцільності формування метадержави та глобального права; техногуманізація як складова морально-етичних засад людства; раціональна етика біоінженерії.

Заслуговує на підтримку позиція авторки щодо сприяння міжнародних комунікацій вирішенню геополітичних завдань, формуванню нової архітектури сучасної системи міжнародних відносин. Функції міжнародних акторів щодо забезпечення національних інтересів, зумовлених зростанням конкуренції впливів і параметрів політичного позиціонування в системі глобальних взаємодій, істотно трансформуються і спонукають до комплексного використання інноваційного ресурсу, включаючи до активів зовнішньополітичних стратегій комунікаційний інструментарій як прямого, так й опосередкованого впливу.

Низка висновків дисертації пов'язана з розвитком та удосконаленням вже сформульованим іншими авторами ідей, тверджень, концепцій тощо.

Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про те, що поставлені завдання свого дослідження Олена Владиславівна Пасечник виконала, продемонструвала необхідну обізнаність стосовно предмету дослідження, висловила власну позицію з дискусійних питань, що впливає на позитивну оцінку проведеного наданої наукової роботи.

Значення результатів дослідження для науки і практики. Сформульовані у дисертації висновки і пропозиції мають теоретичне та практичне значення, вони можуть бути корисними для подальших наукових досліджень в сфері міжнародного права, теорії міжнародних відносин, теорії права та держави. Висновками дисертації також можуть бути корисними для формування міжнародно-правової позиції України, що охоплюватиме предмет цього дослідження. Матеріали дисертації також знадобляться у навчально-методичному процесі для розробки робочих навчальних програм, проведення занять з таких дисциплін, як: «Міжнародне публічне право», «Основи теорії міжнародного права», «Проблеми теорії та практики міжнародного права», «Міжнародні відносини та зовнішня політика», «Проблеми теорії права».

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дослідження викладені в 23 наукових статтях у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 4 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях (Web of Science Core Collection та Scopus), у 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота виконана авторкою самостійно. Наукові результати та висновки отримані дисертанткою в результаті особистих досліджень. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Анотація та реферат відповідають змісту дисертації, розкривають її основні положення, висновки та відповідають встановленим вимогам.

Вимоги академічної доброчесності дотриманні у повному обсязі, наявний висновок Unichек – позитивний. Ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями, в яких висвітлені основні наукові результати дослідження, можна дійти висновку про відсутність у зазначених працях академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, інших порушень академічної доброчесності. Робота містить необхідні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; надано достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності. Сформовані положення та висновки обґрунтовані дисертанткою на основі власних досліджень, наукова й практична цінність дисертації доведена.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. Відзначаючи високий теоретичний рівень дисертації **Олени Владиславівни Пасечник**, її наукову новизну і практичну значимість, слід зазначити, що у роботі містяться спірні та дискусійні положення, зокрема такі:

1. Надаючи характеристику імперативним нормам міжнародного права дисертантка не розрізняє імперативні норми міжнародного права за методом правового регулювання та імперативні норми міжнародного права «*jus cogens*», які відрізняються від решти норм не лише за методом правового регулювання, а також за способом створення, визнання та місцем в ієрархії норм міжнародного права. Наприклад, зазначається, що «основні принципи міжнародного права (*jus cogens*) – це найбільш загальні, основоположні та імперативні його норми, які містять зобов'язання між усіма (*erga omnes*), мають універсальну сферу дії та комплексний характер» (стор. 120). Водночас, на сторінці 257 є таке твердження: «Фактично, наявність норм *jus cogens* не робить систему міжнародного права жорсткою та імперативною, так само, як її не зробили імперативною норми Статуту ООН.»

Звісно, всі основні принципи міжнародного права ми не можемо віднести до імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*) тому, що перелік основних принципів є доктринальним. Лише включення до цього переліку принципів, названих в статтях 1 та 2 Статуту ООН є широко визнаним.

Зустрічаються наукові дослідження, в яких кількість основних принципів сягає декількох десятків! Таким чином, ми можемо лише обмежити кількість основних принципів міжнародного права статутними положеннями. Це, по-перше. По-друге, не зважаючи на існуючу в міжнародно-правовій науці думку про імперативність основних принципів, я б вважав це скоріше побажанням, аніж суворою реальністю. Наприклад, чи можемо ми віднести до норм *jus cogens* принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань? Нажаль, не можемо. Так само, важко віднести до імперативних принципів мирного вирішення міжнародних спорів або принцип міжнародного співробітництва, вони є загально визнаними.

Поясню свою позицію. В міжнародному праві немає визначеного переліку норм *jus cogens*. Склад таких норм є звичаєво-правовим і кількісно доволі обмежений. Це пов'язано з неприпустимістю їх знецінення, підхід до ідентифікації норм *jus cogens* вимагає максимальної прискіпливості. Комісія міжнародного права ООН в проекті висновків щодо імперативних норм загального міжнародного права (*jus cogens*) спробувала надати невичерпний перелік таких норм, взявши до уваги ті з них, на які вона посилалася за роки свого створення. До нього увійшли: а) заборона агресивного застосування сили; б) заборона геноциду; с) заборона злочинів проти людяності; d) основні норми міжнародного гуманітарного права; е) заборона расової дискримінації і апартеїду; f) заборона рабства; g) заборона катувань; h) право на самовизначення (Report of the International Law Commission Seventy-first session (29 April–7 June and 8 July–9 August 2019) General Assembly Official Records Seventy-fourth Session Supplement No. 10 (A/74/10). Conclusion 23. - P. 178.). Відомі також рішення міжнародних і національних судів, в яких окремі норми загального міжнародного права віднесені до *jus cogens*. Щоправда, такі рішення переважно, але не в усьому, співпадають з переліком, наведеним Комісією міжнародного права. Однак, тут має значення загальність визнання норми нормою *jus cogens*, тому Комісія спиралася на позицію Міжнародного

Суду ООН. Таким чином, лише деякі з основних принципів віднесені Комісією міжнародного права до *jus cogens*.

2. На сторінці 120 дисертації зазначено, що «загальними принципами права, зазначеними в п. 1 (с) ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, є найбільш загальні імперативні вимоги до розуміння права як механізму реалізації волі у відносинах людей у будь-якому суспільстві та у відносинах будь-яких суспільств між собою, що сформувалися в суспільній свідомості, пройшли випробування часом і є основною невід'ємною складовою правової культури більшості існуючих націй і народів». З цим не можна погодитися бодай тому, що така думка приведе нас до збагачення кількості імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*) в десятки разів, що іде всупереч позиції Міжнародного Суду ООН та Комісії міжнародного права.

3. Говорячи про наднаціональність в міжнародному праві, я б пропонував додати до сказаного в дослідженні ще два її виміри: договірний та іманентно присутній в міжнародному праві. Договірний прояв наднаціональності – це суто питання вибору держав, хоча і не завжди від нього можна відмовитися. Про це дуже змістовно написала професор Євдокія Стрельцова в контексті організаційно-правових впливів міждержавних організацій та союзів на уніфікацію міжнародного права в своїй недавній монографії і мені немає сенсу це повторювати. Тому про другий вимір наднаціональності, що наразі є іманентною складовою міжнародного права. Це пов'язано з визнанням загальних принципів права його джерелом та з визнанням в міжнародному праві концепції *jus cogens*. Дисертантка влучно згадала на сторінці 272 слова професора Володимира Буткевича про відсутність у держав абсолютного суверенітету, але чомусь не пішла далі. А в своїх міркуваннях могла піти, на мою думку. Справа тут в тому, що загальні принципи права не потребують, як джерело права, надання згоди на їх обов'язковість суб'єктами міжнародного права. Отже вони визнаються в міжнародному праві як певна даність, що існує в силу самого факту свого існування.

Загальні принципи права – це єдине джерело міжнародного права, що має не міжнародно-правову, а загальноправову природу і відповідне загальноправове значення. При цьому, загальні принципи докорінно відрізняються від міжнародно-правових звичаїв. Критерій *універсальної застосовності*, як підтвердження загального визнання за змістом п.1с) статті 38 Статуту Міжнародного Суду, відрізняє загальні принципи права від звичаєвих норм, які завжди потребують *opinio juris* для відповідної загальної практики (International Law Commission Seventy-second session Geneva, 27 April–5 June and 6 July–7 August 2020. - Second report on general principles of law by Marcelo Vázquez-Bermúdez, Special Rapporteur. - Док. ООН, A/CN.4/741, para. 50, p.15/59). З цієї причини правова природа загального принципу права виключає можливість його скасування, натомість таку можливість міжнародне право визнає для норм звичаєвого права. Звичаєва норма міжнародного права може набути загального характеру в той час, як загальний принцип права за своєю природою має загальний характер, саме про них, про загальні принципи права, а не про будь-які інші, згадується в статті 38 Статуту Міжнародного суду. Комісія міжнародного права, визначаючи базові підходи до виявлення загальних принципів права, зовсім не випадково дійшла згоди щодо застосування до них концепції *загальності*, як однієї з визначальних ознак їх належності до загального міжнародного права (UN Doc. A/CN.4/741, para 26,27.). При цьому Комісія послалась як на власні оцінки, так і на позицію Міжнародного суду в рішенні у справі North Sea Continental Shelf про те, що норми загального міжнародного права, до якого належать й загальні принципи права, «мають однакову силу для всіх членів міжнародного співтовариства» (North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969., p. 39, para. 63.)

Саме з цієї причини, можна говорити про набуття міжнародним правом якості наднаціонального, хоча і в доволі вузькій площині.

4. На мою думку, використання терміну «де-факто держава» вимагає максимальної обережності. Дисертантка звертається до такої термінології на сторінках 277-278. В наведених характеристиках «де-факто держав», з якими

я беззаперечно погоджуюсь, варто було додати згадку про міжнародно-правову неприйнятність появи держав на окупованих територіях, пославшись при цьому на норми міжнародного гуманітарного права.

Говорячи ширше, можна було б взагалі відмовитися від такого терміну, хоча його і використовують в доктрині та в діяльності міжнародних організацій для характеристики здійснення контролю так би мовити «урядом», на певній території (наприклад, звернення до «де-факто прокурора» або «де-факто голови верховного суду»). Однак цей політичний або дипломатичний контекст, який потрапив в сферу міжнародно-правових досліджень, створив плутанину, якої варто позбутися.

5. Дисертантка відносить акти *soft law* до джерел міжнародного права. Однак, залишилося не зрозумілим, чи то підтримується висловлена в міжнародно-правовій науці точка зору про віднесення до *soft law* міжнародно-правових норм, що реалізуються з використанням диспозитивного методу правового регулювання, чи то авторка вважає джерелами міжнародного права політичні акти, які можуть мати так би мовити юридичне забарвлення. Хотілося б отримати чіткий коментар щодо цього надто важливого питання.

На мою думку, в міжнародно-правовій практиці останнім часом нерідко виникає питання про віднесення до джерел міжнародного права також і актів «м'якого» права. Таке обговорення не повинно викликати сумнівів або заперечень, оскільки міжнародне право постійно розвивається і його акти не можуть цьому перешкоджати. Водночас, в умовах інтенсифікації політичних процесів в світі, особливо на багатосторонньому рівні, у різних міжнародних акторів постійно виникає спокуса підняти ефективність по суті політичних рішень (резолуцій міжнародних організацій, конференцій тощо) шляхом їх ототожнення з правовими. Тому розглядаючи питання про розширення кола джерел міжнародного права не варто й перебільшувати значення міжнародних політичних домовленостей, що лишаються такими, як по формі, так і по суті. Яким би не був формально-юридичний перелік джерел міжнародного права, для встановлення наявності міжнародно-правових зобов'язань в кожному

випадку варто переконатися в беззаперечній готовності суб'єкта міжнародного права взяти на себе юридичне зобов'язання, якщо тільки мова не йде про імперативні норми міжнародного права *jus cogens* або про загальні принципи права.

Висловлені зауваження та питання не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи, потребують уточнень і пояснень та запрошують авторку до наукової дискусії підчас захисту.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертаційна робота «Становлення міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну» написана науковою українською мовою, незначні технічні описки не впливають на оцінку стилю викладу матеріалів дослідження, висновків і рекомендацій, у тому числі щодо доступності їх сприйняття.

Актуальність, ступень новизни, обґрунтованість, наукова та практична цінність здобутих результатів дає підстави для такого узагальненого висновку:

Дисертація Пасечник Олени Владиславівни на тему: «Становлення міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну» відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право».

Представлена до захисту дисертація є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачкою самостійно, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати в галузі науки міжнародного права, які одержані авторкою особисто, мають практичну та теоретичну цінність.

Результати, отримані Пасечник Оленою Владиславівною в дисертації на тему: «Становлення міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну», можуть стати підґрунтям для подальших глибоких наукових розвідок.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і подано вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в комплексному аналізі

концептуалізації міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну.

Докторська дисертація Пасечник Олени Владиславівни на тему: «Становлення міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну» **відповідає вимогам:** Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261; Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації; Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2021 року № 1359. Авторка дисертації **Пасечник Олена Владиславівна заслуговує** на присудження їй наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – «Міжнародне право».

Опонент:

професор кафедри міжнародного права

Навчально-наукового інституту міжнародних

відносин Київського національного

університету імені Тараса Шевченка,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії

правових наук України

Михайло Буроменський

«9» лютого 2024 року

ПІЛІС
ВЧЕНИЙ С
КАРАУЛЬСЬ
09. 02

